

41

DOOR
JAN
RITTERSMA

Uit het boek van dokter Bruins

Vrijwel iedereen heeft les gehad in geschiedenis. De geschiedenisboeken, waaruit 't onderricht wordt gegeven, behandelen meestal in grote lijnen de algemene en vaderlandse historie. Meestal wordt aan de regionale, gewestelijke geschiedenis weinig aandacht besteed. Zo kan 't gebeuren, dat belangrijke gewestelijke gebeurtenissen in de vaderlandse geschiedenisboeken niet wordt genoemd of hooguit terloops worden vermeld. Nu moet er eerlijkheidshalve meteen aan toegevoegd worden, dat het ook ondoenlijk is om in een boek over de vaderlandse historie uitgebreid de regionale geschiedenis te behandelen. Elke Nederlander kent de naam Abel Tasman, de Groninger ontdekkingsreiziger uit Lutjegast. Maar wie kent Geert Reinders? Voor welke Noord-Groninger is Geert Reinders 'n begrip? Toch is Geert Reinders een belangrijk man in de gewestelijke historie geweest; sterker nog: hij heeft zelfs landsbelangen gediend. Over deze man zou een boek te schrijven zijn. Dit is in het jaar 1951 dan ook gebeurd en wel door de in Eenrum geboren arts L. H. Bruins. Dit boek — eigenlijk een proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor — is een soort samenvatting van diverse publikaties, die voor de verschijning ervan waren verschenen. In grote lijnen willen we dan ook dit boek — „Leven en werken van Geert Reinders” — volgen, om u iets meer te vertellen van deze eens zo bekende Groninger.

Geert Reinders 1737 — 1815

Geert Reinders was veelzijdig man

Geert Reinders was een ongelooflijk veelzijdig man, die leefde in een woelige tijd. Zijn grote bekendheid kreeg hij als bestrijder van de veepest. Maar hij deed veel meer: boer, koopman, redger, volksvertegenwoordiger, gemeentesecretaris, secretaris en ontvanger van het Winsumer- en Schaphalsterzilver, pleitbezorger, uitvinder, enz. Vandaag de dag lijkt het onmogelijk een man te ontmoeten, die op zoveel terreinen zo geïnteresseerd, maar vooral ook zo kundig is.

In 1749 ging het gezin van Bedum naar Aduarderzijl. De vader van Geert had er een houtzaagmolen en daaraan verbonden een houthandel. Toen zijn vader in 1753 naar Grijskerk vertrok en daar korenmolenaar werd, ging Geert Reinders naar Winsum als molenaarsknecht. Na nog een tijdje in Niehove te hebben gewerkt, werd hij beheerder van een korenmolen te Zuidhorn. Reinders is met veel genoegen in Zuidhorn geweest. Hij las veel en oefende zich in de kunst van het rekenen.

Inmiddels kreeg hij omgang met Angentjetje Klaassen, waarmee hij op de tweede kerstdag van het jaar 1757 trouwde. Omdat het jonge echtpaar veel voelde voor het boerenbedrijf en mede vanwege de slechte vooruitzichten in het muldersbedrijf, kocht G. R. een boerderij in de Garnwerderhoek.

Deze Garnwerderhoek is het grondgebied tussen het huidige Reitdiep bij Garnward en de voormalige loop van dit water. Door het rechtgraven van dit laatste gedeelte is deze hoek ontstaan. De beginjaren op de boerderij waren niet voorspoedig. Dit kwam voornamelijk door de rampzalige veepest. Een zoeke die vooral in de 18e eeuw de veestapels in den lande enorme slagen toebrengt. Ook het vee in de stal van Geert Reinders werd niet ontzien. Hij besloot daarom zijn land grotendeels te scheuren; d.w.z. het grasland om te ploegen en te herscheppen in bouwland. Echter de bodem van zware klei was veel te zwaar voor de akkerbouw en bovendien waren de graanprijzen in die jaren bijzonder laag. Al met al brachten deze ongunstige omstandigheden het jonge gezin op de rand van de financiële afgrond.

Na enige armoedige jaren keerde het tij, zelfs zo, dat G. R. er een tweede boerderij bijkocht in Schillingeham onder Winsum. In 1785 overleed zijn vrouw. Vrij komt na haar overlijden trouwde hij met de weduwe Geertjen Pleters gebeten. Hij ging wonen op haar boerderij. Deze huwelijkse lag op de vierde Thym bij Bellingeweer onder Winsum. Hier heeft hij ongeveer zestien jaar gewoond. Zijn tweede vrouw stierf in 1796 en enkele jaren daarna verhuisde Geert Reinders voor de laatste keer, n.l. naar Bellingeweer. Hier woonde en leefde hij tot zijn dood in 1815.

Inmiddels had zich in het leven van deze man heel wat afgespeeld. Een groot gedeelte van zijn leven besteedde hij aan de bestrijding van de veepest. Maar hierover struks meer.

DISTRICTSRECHTBANKEN

G. R. is ook redger geweest. In aflevering 38 van deze serie hebt u het één en ander over het redgerschap kunnen lezen. Het was een belangrijk en evenwichtig ambt. Aan het ambt werden bepaalde eisen gesteld. G. R. voldeed blijkbaar aan deze eisen. Hij werd verzuimd in drie jurisdicties, n.l. die van Winsum (Bellineweer, Thym, Winsum), die van Obergum (Maarhuizen, Saaxumhuizen, Obergum) en de jurisdictie van Baflo (Ranum, Maarhuizen, Baflo). G. R. was redger

van 1796 — 1798 en de periode 1801 — 1803. Hij had in de drie voornoemde hoofdplaatsen van de jurisdictien, geregeld zitting. Hij sprak recht volgens het oude Ommelander Landrecht. Hij moest, ruims besussen, onwettige belastingbetalers laten aanpakken door de wedman, echtscheringen uitspreken, moeilijkheden rond financiële schulden oplossen, voogden voor minderjarige anstellen en nog veel meer kleine zaken.

Toen in 1803 de zg. districtsrechtbanken werden ingesteld, kreeg hij zijn ontslag als redger. De indeling der districten in de provincie, was mede het werk van G. R. Het redgerschap gaf hem veel voldoening. Omdat hij als redger niet alleen belast was met de uitvoering van de rechtspraak, maar ook moest toezien op de handhaving van de openbare orde, was hij tevens hoofd van de politie. Zodoende had hij voor het handhaven der wet de steun van de wedmannen en de roederoeden.

In de jaren 1798 tot 1801 was G. R. geen redger. Zijn ambt werd toen waargenomen door zijn vriend en collega Jan van Bolhuis te Warffum. In de periode rond de eeuwwisseling had G. R. zitting in de Eerste Kamer der Staten-Generaal tijdens de zg. Bataafse Republiek. Hij is zelfs enkele keren voorzitter geweest bij afwezigheid van de zittende voorzitter. Zo moest hij mee beslissen over landelijke zaken en kwesties. Toch heeft G. R. dit werk lang niet altijd met genoegen gedaan. Ons land vankeerde toentertijd in moeilijke omstandigheden, zowel nationaal als internationaal. Dit vond zijn werkkring in de volksvertegenwoordiging. Toen de Eerste en Tweede Kamer in 1801 werden vervangen door een Staatsbewind van 12 personen en een Wetgevend lichaam van 35 personen, kreeg het overgrote deel der Kamerleden ontslag. G. R. keerde terug naar zijn eigen landstreek "met volkomen genoegen en tot blijdschap van zijn kinderen en vrienden". G. R. voelde zich veel beter thuis in eigen streek en gewest. Toen hij in 1772 voor het eerst in een regeringskollege werd gekozen als "Comparant ten Landdage", gaf hem dit aanmerkelijk meer voldoening. Acht jaar lang vertegenwoordigde Reinders zijn Kaspel (Garnward) in het gewestelijk bestuur. Men kende in die dagen nog de invloed der landjonkers, de borgheren, de adelstand van het Groninger platteland. Zo kon het toen nog gebeuren, dat een eigenzinnig als G. R. zijn plaats moest inruimen in het Landdagbestuur voor een Van Iddekinge. Toch werden de posities van de jonkers steeds slechter.

STRIJD

Ook dit is een voorbeeld van de evoluerende en revolutionaire tijd, waarin G. R. leefde. Een tijd, waarin de maatschappij, de politiek en vele andere samenlevingsvormen, zich aan de Middeleeuwse "greep" onttrokken. Een tijd van doorbraak en vernieuwing op vele terreinen. Al deze veranderingen brachten dikwijls veel strijd met zich mee. Zodoende kende men in ons land de tweespalt Patriot en Prinsgezind. Ook G. R. mengde zich in de politieke strijd. Aanvankelijk was hij Oranjanman. Later veranderde hij van inzicht en werd vurig Patriot. Hij was in die tijd zelfs bevriend met de Bacot uit Eenrum, de geestelijk leider der Patriotten in de provincie. Ook in de Ommelanden werden de tegenstellingen steeds scherper. Gebeurtenissen in Zandeweer, Oosternieland, Zoutkamp en Oldenzijl trokken de aandacht. Het is de tijd van de ag. "exercitiengenootschappen": gewapende burgers, die van de ene jurisdictie naar de andere trokken.

Na de aanhouding van de Prinses van Oranje bij Gojanverwellesluis, keerde 't tij voor de patriotten. Overal stortte de patriottenbeweging als een kaartenhuis ineen. G. R. werd veroordeeld tot een geldboete en zijn vriend Bacot vluchtte. Na de nederlaag der patriotten heeft G. R. zich voorlopig — politiek gezien althans — rustig gehouden.

Na de omwenteling van 1795, toen de Fransen ons land binnentrokken, werden de patriotten aktiever. De Franse revolutie maakte in ons land diepe indruk. De macht van een volksbeweging liet zich gelden. In de Ommelanden kwamen de patriotten langzaam in aktie. De macht in Stad en Lande werd overgenomen door het „Comité Révolutionnaire". Ook werd een soort volksvertegenwoordiging gekozen, bestaande uit 20 leden. G. R. was er één van. Als gecommiteerde en vertegenwoordiger van het platteland, heeft Reinders veel goed werk mogen verrichten.

Toen aan de Bataafse Republiek een einde kwam kreeg ook G. R. zijn ontslag. Intussen leidde hij nog steeds zijn eigen boerenbedrijf. Ook was hij handig koopman, vooral in paarden. Hij was voor een koopman in Holland commissaris voor de aankoop van vee in de provincie. Hij stond bekend als eerlijk koopman en verdiende goed met de handel. Voor paarden interesseerde hij zich in het bijzonder. De eerste wet op de paardenfokkerij was zijn werk.

Alhoewel de handel een grote plaats innam in zijn leven, bleef toch de landbouw voor hem van meer belang. Zo kwam hij regelmatig op voor het boerenbelang in het algemeen. Dit kwam onder meer tot uiting in het belastingproces in 1768, toen hij voor zijn medeboeren is opgetreden als advocaat voor de Gedeputeerde Staten. Zijn optreden voor het College dwong respect en achting af bij verschillende invloedrijke personen.

Zijn tweede optreden voor de Staten van het Gewest betrof de vernieuwing van de zg. botervaten. Veeleert was in de 18e eeuw de voornaamste bron van inkomsten. Zodoende was de opbrengst en ook de kwaliteit van de boter erg belangrijk voor de boeren. De kwaliteit van de boter in de provincie Groningen liet echter te wensen over. Dit kwam voornamelijk vanwege de slechte botervaten. De smaak van de boter liep terug en de prijzen werden daardoor minder hoog. G. R. stelde het Gewestelijk Bestuur voor nieuwe botervaten in te voeren naar Fries model. Dit is hem gelukt tot grote vreugde van de koemelkers op het Groninger platteland. Zijn inventieve geest stond nooit stil altijd was hij bezig. Dan met dit en dan weer met wat anders. Zo ontwierp hij een nieuw soort steekroede. Een roede waarmee men hooibroei trachtte op te sporen. Er bestonden reeds twee typen. G. R. voegde er een verbeterde versie aan toe.

Toen één der boerderijen van Geert Reinders door brand verloren (niet door hooibroei overigens) ging en hij aanzienlijke schade leed, zon hij op maatregelen om iets dergelijks te voorkomen.

Dit heeft er toe bijgedragen dat in 1794 te Winsum de „Societät van Onderlinge Bystand in gevallen van Brand" werd opgericht. G. R. was hiervan de eerste directeur en samensteller van het oudste reglement. Hierdoor heeft G. R. in de geschiedenis van het verzekeringswezen en wel speciaal voor de brandverzekering een belangrijke plaats verworven. Zijn societät was de eerste plaatselijk werkende brandverzekeringsmaatschappij in het noorden van ons land. Binnen 10 jaar waren er in de Ommelanden 17 van deze onderlinge verzekeringsmaatschappijen, ter navolging van Winsum. De provincie liep in dezen voorop t.o.v. de andere noordelijke provincies.

GEMEENTEBEGROTING

Nog op een andere wijze blijft de naam Geert Reinders aan Winsum verbonden. Hij was namelijk de eerste gemeentesecretaris van die gemeente. Een gemeente, die na de instelling in 1808 aanmerkelijk groter was dan de huidige gemeente Winsum. De gemeente Winsum omvatte in die tijd de kerspels Ranum, Tinallinge, Obergum (met Maarhuizen en Lutkesaaxum), Winsum Bellingeweer, Wetsinge, Sauwerd, Adorp (met Harsens) en gedeelten van Garnward en Wierum ten oosten van

het Reitdiep. G. R. was 71 jaar toen hij gemeentesecretaris werd. In het begin had hij het er niet zo moeilijk mee, maar al gauw bleek, dat de werkzaamheden zich voortdurend uitbreidden. Ook was hij nog gemeente-ontvanger. Beide functies waren toen nog in één hand. Zo moest hij onder meer een gemeentebegroting opstellen. Dit kostte hem veel moeite. In 1811 werd een nieuwe regeling voor de gemeenten van kracht. De gemeente Winsum viel in drie delen uiteen. Na de inwerkingtreding van deze regeling legde hij zijn werk neer. Hij was drie jaar gemeentesecretaris geweest.

De functies die hij bij de gemeente Winsum bekleedde, vervulde hij ook bij het waterschap. G. R. was secretaris en ontvanger van het Winsumer- en Schaphalsterzilver. Van alle functies die hij heeft bekleed, is hij deze het langst geweest.

Hij was opvolger van de redger Jan van Bolhuis te Warffum. De secretaris/ontvanger had dikwijls veel werk. Hij moest de notulen schrijven van de zg. "waardagen". Dit waren de vergaderingen van de hoofmeester (d.i. de voorzitter van het Winsumer- en Schaphalsterzilver) met de volmachten. Ook moest hij het zilschot (waterschapslasten) uitschrijven. De belangrijkste werkzaamheden voor het zilverst, bestonden uit het onderhouden van bruggen en waterwegen. Bovendien werden er regelmatig besprekingen gevoerd met de omliggende Zilverstevaten betreffende de aan- en afvoer van water (de zg. waterhuishouding). Reinders nam meestal deel aan de besprekingen hieverover. Geleidelijk aan werd hij de meest invloedrijke persoon in het Zilverst. Een voorbeeld hiervan is o.a. de bouw van de Winsumerboog. De stenen brug tusschen Winsum en Obergum. Deze brug vormde de kortste verbinding tussen de noordwesthoek van de provincie en het zuiden. Het is niet uitgesloten, dat het idee om de oude — in slechte staat zijnde — brug te vervangen door een stenen van G. R. is uitgegaan. In 1808 legde hij de eerste steen van „De Boog".

Tot zijn dood toe is hij secr./ontv. van het Zilverst geweest. Op zijn grafzerk staat van al de ambten en functies die hij heeft bekleed en gehad slechts dit ene vermeld.

G. R. heeft altijd veel belangstelling gehad voor veeziekten. Hij had ook tijd en gelegenheid zich op de veeartsenijkunde toe te leggen. Zo stond hij regelmatig in contact met de bekende Groninger professor Petrus Camper. Deze laatste had zich al geruime tijd bezig gehouden met de beruchte veepest. Men trachtte een middel te vinden om deze ziekte te bestrijden. Vooral in de 18e eeuw, toen de veeleest verreweg de belangrijkste bron van bestaan vormde, was de veepest onder de koeien een catastrofe. Gehele veestapels werden door deze gevreesde ziekte uitgeroeid. Geen wonder, dat men allerwege intensief bezig was, de ziekte te bestrijden. Ook G. R. deed er aan mee. Zijn veestapel was ook dikwijls door de veepest aangeast. Hij deed allerlei inentingsproeven, samen met Petrus Camper en de hoogleraar W. Munniks. Reinders' pogingen waren eerst vruchteloos. Totdat hij in het jaar 1774 de belangrijke ontdekking van het bestrijdingsmiddel deed.

Alhoewel anderen met de eer wilden gaan strijken, is het toch Geert Reinders geweest die de eer toekomst het land verlost te hebben van de ontzettende runderziekte. De entingsmethode van G. R. werd in ons land veel toegepast, vooral in het noorden.

Alleen al hierom heeft de boerenstand veel aan hem te danken. Maar ondanks alles bleef hij boer in hart en nieren. De ontwikkeling van de landbouw in velelei opzichten, ging hem zeer ter harte. Nog in het jaar van zijn dood kocht hij de kapitale boerderij „Groot Zeevijk" in de Noordpolder ten noorden van Warffum, voor zijn kleinzoon Geert Reinders jr. Op 4 februari 1815 overleed Geert Reinders te Bellingeweer en werd begraven naast de kerk te Winsum. Met Geert Reinders verloor ons gewest in die dagen een man, wiens levensgeschiedenis nog hedentendage een boeiend relaas van vele prestaties is.